OD PRAVĚKU K DNEŠKU

SBORNÍK PRACÍ Z DĚJIN ČESKOSLOVENSKÝCH

K ŠEDESÁTÝM

NAROZENINÁM

JOSEFA PEKAŘE

VYDAL

HISTORICKÝ KLUB

I

1930.

V PRAZE 1930

L. NIEDERLE

BYZANTSKÝ OBCHOD A ZEMĚ ČESKÉ V IX. A X. STOLETÍ

Nechci znovu rozviřovati otázku, kdy přišli Čechové do svých historických sídel. Ale prostudoval jsem celý vývoj a rozvoj Praslovanů a dospěl jsem při tom k přesvědčení, že první velké pohyby k okupaci pozdějších sídel dály se už v II. století, totiž v době, v níž Julius Capitolinus v životě Markově vzpomíná o velkých pohybech severních barbarů — patrně Slovanů — tlačících germánské národy z vých. Germanie.[1]) V té době, myslím, počaly se při ústupu Germánů postupně plniti i země naše rody slovanskými, dialektu pravděpodobně českého a slovenského.

Tito Slované, jak jsem již jinde vyložil, neměli kultury vysoké. Nemohli jí také nabýti v zapadlých krajích zakarpatských. Přinášeli s sebou jen skromnou vlastní domácí kulturu s trochou římských ohlasů. Tím si také vysvětlíme, proč ještě hroby slovanské z počátku středověku jsou tak chudé, ačkoliv náboženství nutilo lid, aby ukládal do hrobů milodary zemřelým.

Slované, absorbujíce zbytky praobyvatel, zalidnili tímto způsobem postupně nové kraje tak, že v VI. a VII. století můžeme předpokládat osídlení úplné (ovšem mimo velký hvozd). Při tom nejen Čechy, Morava a dolní Slovensko byly naplněny Čechy a Slováky, nýbrž z části i končiny dále ležící při Dunaji a od konce VIII. století i části Zadunají až k jezeru Blatenskému.

Během této doby počala se i kultura pomalu zdvihati, zprvu, zdá se, jen vlivem západním. Z historie Samovy vidíme, že přicházeli kupci od Rýna, kteří přinášeli patrně kulturu merovejskou z Durinska, Frank a Alemann a v Čechách z té doby máme toho i dosti archaeologických dokladů. Nicméně obchod ještě nebyl veliký, neboť hroby slovanské ze VII. a VIII. století stále zejí chudobou nebo prázdnotou. Teprve od IX. stol. počíná obrat, ale obrat ten neděkujeme již západu, nýbrž vlivům východním.

V jaké míře byzantský vliv zachvátil východní a jižní Slovany, je obecně známo a líčiti to znovu, není úkolem tohoto článku. Projevuje se tam všude, ve velkém umění, i v drobné industrii, i v obecném životě a na Balkáně dosud nej-

---

[1]) *Vita Marci 14.*

větší část honosné, kovové výzdoby, kterou nosí ženy, zejména bulharské, založena je na starých byzantsko-orientálních vzorech a technikách.

Něco jiného je u Slovanů západních. Historicky vzato, nejsme ani zde beze zpráv, z nichž je možno na podobné vlivy souditi. Vzpomeňme jen, co znamenala misse svatého Kyrilla a Methodia a dále na to, že podle Ibráhíma-ibn-Jakuba přicházeli v polovině X. století do Prahy kupci z okolních zemí a z Uher (Uhři, Židé a Musulmani), tedy patrně kupci přicházející přes Balkán. Historická pozadí pro kulturní styk českých zemí s Byzancí by tedy zde byla — ale přímých dokladů dlouho nebylo, ani v historii,[2]) ani v umění, ani v jiných domácích nebo veřejných věcech. Nebylo jich v starých církevních památkách a nebylo jich ani v současných hrobech náležejících českým Slovanům, anebo lépe řečeno — nebylo jich tolik, abychom mohli hovořiti o nějakém významnějším obchodu byzantském.

Hroby západních Slovanů jeví vůbec až do VIII. století překvapující chudost, přes to, že v té době ještě pohanské zvyky pohřební žily v plné síle a s nimi i ukládání milodarů do hrobů. Nevidíme však nic, zejména v nich není žádných lepších šperků, ačkoliv v tu dobu sousední hroby germánské, francko-alemannské, nordické, v severní Italii gotské a langobardské, v Uhrách avarské a na východě i černomořské projevují značný rozkvět a bohatství umělecké industrie, vytvářející všechny možné ozdoby a šperky na tělo, na oděv, na koňský postroj a rovněž i honosné nádobí. Z toho však není nic u západních Slovanů. Tu a tam zahlédneme sice nějaký ojedinělý výrobek germánský — pochopitelný to zjev při úzkém místním styku, — ale nic více. A rovněž bohatý rozvoj byzantské industrie, jak jej známe ze současných pokladů (V.—VII. st.), nemá u západních Slovanů v té době žádné ozvěny. Mince byzantské jdou jen do Pannonie, kde se za Justiniana objevují zřejmé doklady byzantského obchodu.[3])

Jen u Slovanů alpských (Slovinců) a těch, kteří seděli vedle Avarů v Pannonii, shledáváme se v VI. a VII. století v trochu větší míře s tím, co vyznačuje současnou kulturu vlastních uherských národů Sarmatů, Avarů, Gotů, ať už jsou to domácí výrobky barbarské, nebo importy z dílen byzantských. Ale, jakmile obchodníci přišli k Dunaji, nešli z neznámých dosud příčin dále na sever. Aspoň ani ve

---

[2]) *Dříve jsme podle překladu Westbergova měli jednu přímou zprávu o obchodu s Byzancí: „Kommen zu Ihnen — Bewohnern von Frâga — (Leute) mit Waaren und byzantinischen Mithkâl's". Ale o novém překladu G. Jacoba (Arab. Berichte I. 12) čte se pouze a patrně správněji „mit Waaren und gangbaren Münzen". Zpráva proto odpadá. Totéž platí o dalších slovech Ibráhímových o daních placených polskému Měškovi (Jacob 13).*

[3]) *Alföldi Untergang I. 19, II. 16.*

vnitru Slovenska, ani na Moravě nemáme po tom žádných přesvědčivých stop.[4])

Teprve když na počátku IX. stol. vznikla říše velkomoravská, vytvořily se aspoň na Slovensku, na Moravě a ovšem znovu i v Pannonii podmínky příhodnější pro zesílení a rozšíření obchodních styků a tím i pro zesílení kulturního vlivu byzantského na naše Slovany. Tím spíše, že za vlády dynastie makedonské zvedla se také říše byzantská k nové síle a k novému rozkvětu domácího blahobytu, v němž se přirozeně rozmohla i industrie a obchod s ní. Před tím, v VII. a VIII. stol., byl i v Cařihradě všeobecný úpadek jak státní moci, tak i kultury. [5])

Příchod Kyrilla a Methoděje neznamenal zajisté jen přínos nové víry a liturgických knih, nýbrž mnohem více, — přínos nových věcí kulturních. [6]) Už sám biskup a jeho učedníci poučovali lid o mnohých věcech civilisovaného života se týkajících a hned s nimi, nebo za nimi přišel zajisté i proud obchodníků s nejrůznějším zbožím, hlavně s látkami, šperky, zbraněmi a nástroji, které novým křesťanům výměnou za domácí produkty byly nabízeny. A tak už ze samé historie je na jevě, že v kulturních stycích našich zemí s Byzancí nastal v druhé polovině IX. století obrat proti stavu předchozímu. A obrat ten dokládá nám nyní novými fakty i naše archaeologie.

Bylo-li před tím chudo a prázdno v inventáři starších nálezů, dostává týž od IX. století jiný ráz Domácí lid v Čechách, na Moravě i Slovensku bohatne, nebo lépe řečeno jeho domácí zámožnost se projevuje v hrobech honosnějšími milodary, jakých dříve v nich nebylo. Jsou to samé věci cizího původu, jež se do země dostaly buď kořistním výbojem nebo obchodem. Obchodníci je přinášeli a to, soudíc podle rázu věcí, jednak obchodníci ze sousedních končin německých (s věcmi od Rýna a ze zemí nordických) a jednak, a to u větší míře, obchodníci z oblasti byzantské a z dalekého Orientu.

Export byzantský proniká dnes v nálezech nejvíce.

Čechy byly ovšem vzdálenější tomuto kulturnímu proudu, a nálezů českých sem spadajících nebylo a není proto mnoho. Je to především jen známý hrob odkrytý r. 1850 v Želenkách u Duchcova, jehož archeologický obsah: zlaté náušnice, náhrdelník s kameou, stříbrný křížek a stříbrná schránka na amulet byly zjevně dodány obchodníkem byzantským, třebas je zmíněná schránka sama původu

---

[4]) *V Polsku se sice zmiňuje R. Jakimowicz (Przegl. arch. 1929, 142) o pokladech byzantských mincí ze IV.—VI. stol., ale mně nejsou známy, a jsou-li tam dokladem obchodních styků, chodili kupci do Polska patrně z Uher přes průsmyky karpatské (Srov. nález z Ostrovian).*

[5]) *Diehl, Manuel d'art byz. 392, 329 sl. K rozvoji byz. obchodu na západ přispěl zejména relativně dlouhý mír za cara Petra (po r. 927). Srov. Sakazov, Wirtschafts—Gesch. Bulg. 64, 65.*

[6]) *Dary bohaté, které císař Michael poslal Rostislavovi (Fontes r. boh. I. 28) byly jistě výrobou byzantskou.*

vzdálenějšího, orientálního. Pak se našla serie věcí byzantského původu ještě na starém centru středočeském na hradišti levohradeckém, jednotlivosti ještě jinde porůznu, ale to je v celých rozlehlých Čechách všechno. Za to nás v novější době překvapila Morava.

Na Moravě už ze starších výkopů byly známy jednotlivé věci práce eminentně byzantské, na př. z hrobů vykopaných r. 1846 u Ryběšovic blíže Rajhradu, nebo v Předmostí u Přerova, nebo z nálezu náměšťského.

Ale to neopravňovalo ještě mluviti o nějakém větším styku Moravy s obchodem byzantským. Teprve když nedávno publikoval kons. L. Červinka souborný přehled nálezů z první doby slovanské z nověji odkrytých pohřebišť, na příklad z Količína, Židenic, Těmic u Bzence, St. Města[7]) a zejména když bylo r. 1927 a 1928 odkryto v Starém Městě u Uh. Hradiště nové velké pohřebiště relativně ze všech nejbohatší s věcmi dosud odjinud neznámými[8]) — dostáváme se k nové představě o kulturních stycích moravsko-byzantských v době IX. a X. století. A jestliže jsem před dvěma lety na základě staršího materiálu ještě pochyboval o větší intensitě obchodu byzantského u nás, musím se dnes na základě tohoto nového stavu vysloviti jinak. Dnes není možno tento obchod aspoň po dobu několika desetiletí nebo snad celého století popírati. Vidíme zřejmě, že do Moravy přicházeli častěji kupci s výrobky byzantskými nebo orientálními přes Byzanc přiváženými. Vidíme hojné byzantské náušnice stříbrné i zlaté, byzantské prsteny, nádherné bronzové pozlacené nebo i celé zlaté knoflíky k zapínání kabátců na prsou, dále závěsky zlaté a stříbrné k ozdobě skrání, po nichž splývaly dolů z vlasů, vidíme hojné skleněné perly z náhrdelníků původu alexandrijského nebo syrského, a konečně i jednotlivé zvláštní větší kusy zlatnické, jakým je na př. náhrdelník z Náměště nebo jakási čelenka z jednoho hrobu staroměstského. Jen mince byzantské jsou stále řídké,[9]) ale jinak je toho dosti, abychom mohli uznati existenci obchodu dosti intensivního, jenž patrně vycházel z Balkánu,[10]) z Cařihradu i Soluně, šel po starých obchodních cestách, dále procházel Pannonií a někde u Komárna, Bratislavy nebo výše ještě

---

[7]) *Červinka, Slované na Moravě (Brno 1927) tab. VI., VIII., XV. a XVIII., str. 164.*

[8]) *Srov. Niederle, Slovanské pohřebiště v Starém Městě u Uh. Hradiště. (Zprávy státního arch. ústavu I. 1929).*

[9]) *Mince byzantské jsou řídké u nás. Na Moravě zná Skutil jen starý nález v Zašovicích u Třebíče z konce XVIII. st. a několik jiných depotů, kde jsou i mince byzantské, ale samé jen mince IV.—VI. stol. (Soupis ant. mincí na Moravě 46, 50, 52).*

[10]) *Původ našich nálezů ukazuje na Balkán a Cařihrad. K nám nepřišly věci původu aegyptského nebo sicilského, které putovaly přes Italii a Dalmacii. Tento druhý proud byzantských věcí šel sice také dále na sever, ale zastavil se v Alpách u Slovanů štýrských a krajinských, aspoň pokud dnešní nálezy ukazují. Srov. Pam. arch. XXXV. 352.*

přestupoval Dunaj a vcházel podél dolního toku Moravy do bohaté nížiny moravské. Tam se výměna nejvíce soustřeďovala. Všechna hlavní a bohatá naleziště jsou zde soustředěna: od Uher. Hradiště až po Ryběšovice na západě a Přerov na severu. Zde bylo patrně populační, kulturní a i církevně-politické centrum moravské.

A ještě bych něco podotkl.

Roku 905—906 stala se známá velká historická událost. Maďaři po bitvě u Bratislavy svedené přivedli k pádu i říši velkomoravskou, jak se obvykle soudí. Zdálo by se nyní, že nutným důsledkem tohoto neblahého úderu, jenž říši zničil, zaraženo bylo úplně i obchodní a kulturní spojení s Byzancí. Ale nové, výše zmíněné nálezy moravské ukazují, že se na věc musíme dívati trochu jinak. Nechci sice pochybovati, že maďarské vítězství u Bratislavy zarazilo do jisté míry i příchod byzantských obchodníků, ale přece nás překvapuje, že se byzantské výrobky udržují dále i v hrobech X. století, ba právě nejlepší věci bych podle dosavadních vědomostí kladl právě do této doby. Obchod zjevně neustal. Snad se trochu oslabil, snad na krátko byl zastaven, ale to je vše. Vyložil bych si tuto překvapující věc tím, že maďarský úder směřoval především do Pannonie. Tam padlo na dobro panství slovanské a Slované tamější rozprchli se na všechny strany, jak ukazují Annály fuldské a Život sv. Nauma. [11]) Vlastní Morava na severu Dunaje nebyla asi v té míře zasažena a Maďaři se tam nenasadili. Stihly sice i ji následky vývoje maďarského, [12]) ale z uvedených nálezů nevidíme, že by bylo obyvatelstvo z naší Moravy utíkalo tak, jako z Pannonie, nebo že by vůbec přestalo žíti starým životem. Je ho stále hojně. A že obchod znovu šel přes Uhry do Moravy a do Čech, dosvědčují uvedené nálezy z X. století v osadách, které jako Staré Město u Hradiště, byly přímo na ráně při vstupu do Moravy. A konečně to dosvědčil i Ibráhím. Zprávy o porobení Moravy musíme vůbec v zprávách X. stol. vztahovati asi na Moravu v pojmu tehdy běžném, tedy na Velkou s Podunajím a Pannonií a myslím, že teprve po vítězství Uhrů stáhl se termín na severní, relativně uchovanou část, — na dnešní Moravu.

---

[11]) *Ann. Fuldenses k r. 894 (z Ungari . . . totam Pannoniams usque ad internetionen deleverunt) a život sv. Nauma ed. Lavrov 5.*

[12]) *Pekař Nejst. kron. 170.*